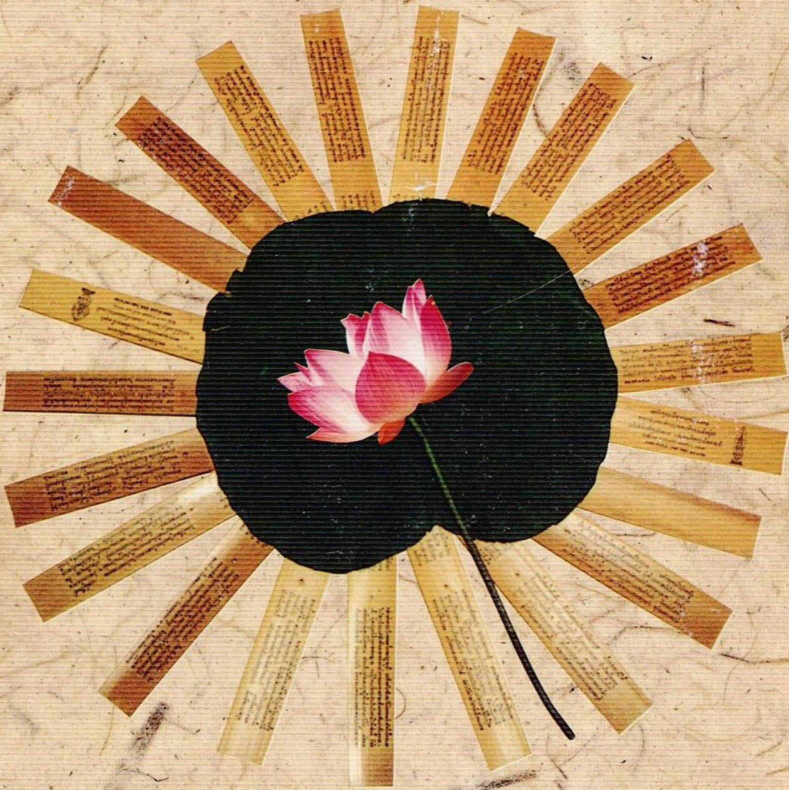
สุภาษิตจากพระไตรปิฎก

ฉบับประชาชน

รวบรวมสุภาษิตที่มีมาในพระไตรปิฎก พร้อมหลักฐานที่มาแห่งสุภาษิตนั้น ๆ

รังษี สุทนต์ ป.ธ. ๙

รวบรวมเรียบเรียงและแปล

ISBN 974-7228-43-2

สุภาษิตจากพระไตรปิฎก ฉบับประชาชน

รังษี สุทนต์

๔๕

ธรรมบรรณาการ

แด่

....

จาก

....

สุภาษิตจากพระไตรปิฎก

ฉบับประชาชน

รังษี สุทนต์ ป.ธ. ๙

ISBN. 974-7228-43-2

บรรณาธิการ : รังษี สุทนต์
รูปเล่ม : วรุตม์ ทองเชื้อ
พิสูจน์อักษร : สมจิต มุณีอุปถัมภ์

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

สำนักพิมพ์สุขภาพใจ
๑๔/๓๗๐ หมู่ ๑๐ ถ.พระราม ๒
บางมด เขตจอมทอง กทม.๑๐๑๕๐
โทร. ๔๑๕-๖๗๙๗, ๔๑๖-๗๗๔๔.
โทรสาร ๔๑๖-๗๗๔๔

พิมพ์ครั้งแรก : ปี ๒๕๓๗
พิมพ์ที่ : รุ่งแสงการพิมพ์
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : ประทีป สิทธิจินดาโชค
ราคา : ๔๐ บาท

สุภาษิตจากพระไตรปิฎก

ฉบับประชาชน

รวบรวมเรียบเรียงและแปล

โดย

รังษี สุทนต์ ป.ธ. ๙

คำปรารภ

หนังสือประเภทพุทธศาสนสุภาษิตนั้น ได้มีบุรพาจารย์และท่านผู้ทรงคุณวุฒิในปัจจุบัน จัดทำเผยแพร่กันตลอดมา ทั้งที่เป็นแบบเรียน ทั้งสำหรับประชาชนทั่วไป แต่การจัดทำเฉพาะบทสุภาษิตที่เป็นภาษาบาลี คงสงวนไว้สำหรับผู้มีพื้นฐานทางภาษาบาลีเท่านั้น คือผู้จัดทำเผยแพร่ได้เขียนและสะกดเป็นแบบมคธซึ่งนิยมใช้กัน และก็ดูจะเป็นกฎตายตัวว่าต้องเขียนคำที่เป็นสุภาษิตเป็นแบบมคธ จึงเป็นเหตุให้อ่านผิด ๆ ถูก ๆ กันตลอดมาครึ่งศตวรรษแล้ว ซึ่งที่จริงแล้วการเขียนการสะกดที่ใช้อยู่นี้ก็เป็นเพียงการสมมติเครื่องหมายต่าง ๆ ใช้เขียนกัน ถ้าจะจัดทำสุภาษิตภาษาบาลีที่เขียนและสะกดแล้วประชาชนทั่วไปอ่านได้สะดวกก็จะเป็นประโยชน์มิใช่น้อย ทั้งจักได้เทียบเคียงกับที่ท่านเขียนและสะกดแบบมคธอีกด้วย.

ดังนั้น ผู้รวบรวมสุภาษิตฉบับนี้ จึงได้จัดทำสุภาษิตภาษาบาลี ที่เขียนและสะกดแบบไทยขึ้นมาเผยแพร่สำหรับประชาชนผู้ไม่สันทัดในการอ่านภาษาบาลีที่เขียนและสะกดแบบมคธ ซึ่งได้ชี้แจงรายละเอียดไว้แล้วในคำชี้แจงข้างหน้า.

สุภาษิตจากพระไตรปิฎกเล่มนี้ ส่วนหนึ่ง ได้รวบรวมจากหนังสือที่ท่านได้จัดทำไว้แล้วบ้าง ซึ่งท่านก็ได้รวบรวมมาจากพระไตรปิฎกเช่นกัน อีกส่วนหนึ่ง ได้รวบรวมจากพระไตรปิฎกที่ยังหลงเหลืออยู่บ้าง จากอรรถกถาบ้าง จากฎีกาบ้าง.

คัมภีร์ที่ใช้อ้างอิงสุภาษิต ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ใช้ฉบับมหาจุฬาฯ ทั้งหมด ยกเว้นที่ฉบับมหาจุฬาฯ ยังมิได้จัดพิมพ์.

ในประเทศไทยมีพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่จัดพิมพ์ไว้ ๓ ฉบับ คือ :-

๑. **ฉบับสยามรัฐ** จัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ปัจจุบันโรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัยจัดพิมพ์จำหน่ายอยู่.

๒. **ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ** มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดทำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จนจัดพิมพ์จบเมื่อไม่นานนี้ เป็นพระไตรปิฎกภาษาบาลี ที่จัดข้อเรื่อง และข้อตัวเลขอนุวัตรตามฉบับอักษรพม่าของประเทศพม่าทั้งมีอรรถกถาและฎีกาที่จัดข้อเรื่อง และข้อตัวเลขตรงกันหมดครบบริบูรณ์สะดวกในการหาคำอธิบายคำที่เข้าใจได้ยากในพระไตรปิฎก จากอรรถกถา และจากฎีกาอีกต่อหนึ่ง.

๓. **ฉบับสังคายนา** เป็นพระไตรปิฎกภาษาบาลี ที่พระ

เถรานุเถระตรวจชำระแล้วจัดพิมพ์ใหม่ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยรัฐบาลอุปถัมภ์.

บทสุภาษิตนั้น เป็นคำร้อยกรองในภาษาบาลีเรียกว่า ฉันทลักษณะ เป็นคำประพันธ์ที่กำหนด ครุ ลหุ กำหนดจำนวนคำตามข้อบังคับ ฉันท์ ๑ บท เรียกว่า ๑ คาถา ฉันท์ ๑ คาถามี ๔ บาท ฉันท์ ๑ บาท มี ๘ คำ ไม่เกิน ๑๑ คำ หรือ ๑๔ คำ ตามประเภทของฉันท์ นี้เป็นฉันท์ประเภทหนึ่งที่เรียนรู้และรู้จักกันเป็นอย่างดีในวงการภาษาบาลีในประเทศไทย.

สุภาษิต ที่เก็บมานี้เป็นเพียง ๑ บาท ในจำนวน ๔ บาทของฉันท์ ๑ คาถา เป็นส่วนมาก ที่เก็บมาครบ ๑ คาถา ก็มีบ้าง แต่เป็นส่วนน้อย บางสุภาษิต ก็เก็บมา ๒ บาท เพราะความเกี่ยวถึงกัน ที่ความจบในบาทเดียว ก็เก็บมาบาทเดียว เช่น :-

อะเสวะนา จะ พาลานัง ปัณฑิตานัญจะ เสวะนา
ปูชา จะ ปูชะนียานัง เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

นี้เป็นฉันท์ ๑ คาถา มี ๔ บาท ในบาทหนึ่งมี ๘ คำ ก็เก็บแต่ละบาทมาเรียงแยกกันเป็น

อะเสวะนา จะ พาลานัง

การไม่คบคนพาล เป็นเพื่อน.

ปัณฑิตานัญจะ เสวะนา
การคบบัณฑิต เป็นเพื่อน.
ปูชา จะ ปูชะนียานัง
การบูชาผู้ที่ควรบูชา.

ดังนี้ เป็นต้น.

คำพูดที่พูดออกมาอย่างไร จึงจะจัดว่าเป็นสุภาษิต คำพูดที่มีความหมายลึกซึ้งฝังใจ จัดว่าเป็นสุภาษิต ก็จริงอยู่ แต่เมื่อจะพูดจะกล่าวกับใคร ก็ต้องพูดต้องกล่าวให้เข้าหลักเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่ม ๑๕ ข้อ ๒๑๓ หน้า ๒๒๘ ว่า :-

"คำพูดที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. พูดดี (สุภาสิตัง ภาสะติ)

๒. พูดเป็นธรรม (ธัมมัง ภาสะติ)

๓. พูดน่าฟัง (ปิยัง ภาสะติ)

๔. พูดจริง (สัจจัง ภาสะติ)

เหล่านี้ จัดเป็นวาจาสุภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษบัณฑิตไม่ตำหนิ" และตรัสไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่ม ๒๒ ข้อ ๑๙๘ หน้า ๒๒๙ อีกว่า :-

"คำพูดที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

๑. พูดในเวลาที่สมควร (กาเลนะ ภาสิตา)

๒. พูดจริง (สัจจา ภาสิตา)

๓. พูดไพเราะอ่อนหวาน (สัณหา ภาสิตา)

๔. พูดมีประโยชน์ (อัตถะสัญหิตา ภาสิตา)

๕. พูดออกมาด้วยจิตเมตตา (เมตตะจิตเตนะ ภาสิตา)

เหล่านี้ จัดเป็นวาจาสุภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ บัณฑิตไม่ตำหนิ" ดังนี้.

ข้อความที่ยกมานี้ ก็เพื่อจะให้พิจารณาดูว่าการจะนำสุภาษิตที่จดจำได้ไปพูด ก็ต้องดูกาลเทศะ ดูว่าเวลานี้ควรพูดหรือไม่ควรพูด เมื่อพูดก็พูดด้วยความจริงใจ ไม่ใช่พูดเล่นเช่นคนเมาเหล้าพูดธรรมะ, พูดไพเราะอ่อนหวาน คือไม่ใช้สุภาษิตพูดเสียดสีผู้อื่น พูดออกไปแล้วต้องให้มีประโยชน์แก่ผู้ฟัง พูดออกไปด้วยจิตเมตตา พูดให้เป็นคติเตือนใจเขาเพื่อผู้หลงผิดจักได้คิดกลับใจจากความชั่วแล้วประพฤติตัวเป็นคนดี.

ผู้รวบรวมเรียบเรียง หวังว่าหนังสือเล่มนี้ จักอำนวยประโยชน์ให้ท่านผู้สนใจใฝ่หาความรู้ในทางธรรมบ้าง ไม่มากก็น้อย.

รังษี สุทนต์

บรรณาธิการ

ผู้รวบรวมเรียบเรียง

สารบัญ

ข้อควรทราบ

สุภาษิตทุกข้อ ได้อ้างอิงหลักฐานที่มาแห่งสุภาษิตนั้นๆ ไว้ทั้งหมด คัมภีร์ที่ใช้อ้างอิง เป็นคัมภีร์ภาษาบาลีทั้งหมด และใช้ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ทั้งหมด โดยบอกชื่อนิกาย ชื่อวรรค ชื่อคัมภีร์ เขียนคำเต็มทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เฉพาะพระไตรปิฎก บอก เล่ม/ข้อ/หน้า ส่วนอรรถกถาและฎีกา บอกเล่ม/หน้า ที่มีเล่มเดียว บอกชื่อคัมภีร์อรรถกถาชื่อคัมภีร์ฎีกา และหน้า เช่น ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๐๔/๓๕ นี้ หมายถึงคัมภีร์ขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา เล่ม ๒๕ ข้อ ๑๐๔ หน้า ๓๕ เป็นต้น.

ข้อความในวงเล็บ หมายถึงผู้กล่าวสุภาษิตนั้นๆ คือ

(พุทธภาษิต) : พระพุทธเจ้าตรัส
(สารีบุตรเถรภาษิต) : พระสารีบุตรเถระกล่าว
(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) : พระเตมีย์โพธิสัตว์กล่าว

เป็นต้น.

สุภาษิตบางข้อมาในคัมภีร์หลายคัมภีร์ก็ได้บอกไว้ทั้งหมดที่ค้นพบ บางสุภาษิตคัมภีร์หนึ่งพระพุทธเจ้าตรัส อีกคัมภีร์หนึ่งผู้อื่นกล่าว ก็ได้บอกไว้ บางสุภาษิตต้องไปดูอรรถกถาจึงทราบว่าใครเป็นผู้กล่าว ก็ได้พยายามอ้างอิงมาทั้งหมด.

อาสภิวาจา

อัคโคหะมัสมิ๑ โลกัสสะ เชฏโฐหะมัสมิ โลกัสสะ
เสฏโฐหะมัสมิ โลกัสสะ อะยะมันติมา ชาติ
นัตถิทานิ ปุนัพภะโว.

เราเป็นบุคคลผู้เลิศของโลก เราเป็นบุคคลผู้เจริญที่สุดของโลก เราเป็นบุคคลผู้ประเสริฐที่สุดของโลก การเกิดครั้งนี้ เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย ต่อไปเราจักไม่เกิดอีกแล้ว.

(พุทธภาษิต) ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๓๑/๑๓.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ๑๔/๒๐๗/๑๗๓.

นี้เป็นคำประกาศของพระมหาบุรุษ เมื่อประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ย่างพระบาทไป ๗ ก้าวแล้วหยุดยืนประกาศออกมา.

---

๑. อ่านว่า อัก-โค-หะ-มัด-สะ-มิ.

พระศาสดายังอยู่

สิยา โข ปะนานันทะ ตุมหากัง เอวะมัสสะ 'อะตีตะสัตถุกัง ปาวะจะนัง, นัตถิ โน สัตถา'ติ. นะ โข ปะเนตัง อานันทะ เอวัง ทัฏฐัพพัง, โย โว อานันทะ มะยา ธัมโม จะ วินะโย จะ เทสิโต ปัญญัตโต, โส โว มะมัจจะเยนะ สัตถา.

อานนท์ พวกเธอทั้งหลาย อาจจะคิดว่า "พระธรรมวินัยมีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว, พระศาสดาของพวกเรา ไม่มีแล้ว." อานนท์ พวกเธอทั้งหลาย ไม่ควรเข้าใจอย่างนั้น, อานนท์ ธรรมที่เราตถาคตแสดงไว้แล้ว และวินัยที่เราตถาคตบัญญัติไว้แล้วสำหรับพวกเธอทั้งหลาย นั้นแล จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราตถาคตล่วงลับไปแล้ว.

(พุทธภาษิต) ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

บทนำ

สุภาษิต คือถ้อยคำ, คำพูด ที่พูดออกมาดี เป็นคำพูดที่ถือเป็นคติได้ หมายถึงข้อความที่เป็นคติสอนใจให้กระทำความดี (สุ แปลว่า "ดี" ภาษิต แปลว่า "คำพูด, ถ้อยคำที่กล่าวออกมา").

สุภาษิตนั้น ส่วนมากจะเป็นข้อความสั้น กะทัดรัด กินความลึกซึ้ง จดจำสืบต่อกันมา เช่น สุภาษิตพระร่วง เป็นต้น.

สุภาษิตจากพระไตรปิฎก คือสุภาษิตที่อยู่ในคัมภีร์ที่บรรจุพระพุทธวจนะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, หมายถึงคำพูดสอนใจให้กระทำความดีซึ่งมีที่มาจากพระไตรปิฎก ส่วนใหญ่มาจากข้อความที่เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธวจนะ คือคำพูดของพระพุทธเจ้า ที่เรียกกันว่า "พุทธภาษิต".

สุภาษิต ในหนังสือเล่มนี้ รวบรวมมาจากพระไตรปิฎกเป็นส่วนใหญ่ จากคัมภีร์รองลงมาเป็นส่วนน้อย คือจากคัมภีร์อรรถกถาบ้าง คัมภีร์ฎีกาบ้าง.

พระไตรปิฎกนั้นเป็นคัมภีร์ที่บรรจุพระพุทธวจนะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้แสดงไว้และบัญญัติไว้ คำ

สั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ในสมัยแรกตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ จนเสด็จดับขันธปรินิพพานไปได้ประมาณ ๔๐๐ ปี พระสาวกทั้งหลาย จดจำนำสืบต่อกันมาด้วยมุขปาฐะ คือท่องจำกันมาด้วยปากเปล่า สั่งสอนกัน จดจำกันปากต่อปากสืบทอดกันมา ไม่ได้เขียนไว้ด้วยอักษร บางครั้ง บางคราว ก็ประชุมกันชำระ สอบทานคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงจำไว้นั้น เพื่อให้ลงกันสมกัน ที่เรียกว่า "สังคายนา".

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงไปได้ประมาณ ๔๐๐ ปี พระสาวกทั้งหลาย พากันคิดคำนึงว่า "ในอนาคตผู้ที่จะทรงจำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยใจ บอกต่อกันด้วยปาก จะหาได้ยาก" จึงได้จารึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยอักษรลงในใบลาน.

การจารึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าลงในใบลานนี้ได้กระทำที่เกาะสิงหล คือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน ได้กระทำการจารึกหลังจากที่พระสาวกทั้งหลายได้นำพระพุทธศาสนาจากชมพูทวีป คือประเทศอินเดียในปัจจุบัน มาสู่ลังกาทวีปได้ประมาณ ๒๐๐ ปี.

ประเทศไทย พม่า มอญ ลาว เขมร ได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งคัมภีร์อรรถกถา คือคัมภีร์อธิบายเฉพาะคำที่เข้าใจได้ยาก

ในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ฎีกา คือคัมภีร์ที่อธิบายเฉพาะคำที่เข้าใจได้ยากในคัมภีร์อรรถกถาอีกต่อหนึ่ง สืบต่อมาจากประเทศศรีลังกา.

ภาษาในพระไตรปิฎกซึ่งบรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธ-เจ้านั้น เป็นภาษาของชาวแคว้นมคธ ซึ่งสมัยต่อมาเรียกว่า "ภาษาบาลี" คำว่า "ภาษาบาลี" นี้ เป็นคำที่เรียกกันในภายหลัง ในชั้นอรรถกถาและฎีกา ภาษาบาลี แปลว่า "ภาษาที่รักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้" แต่ภาษาบาลี ไม่มีอักษรใช้เขียนโดยเฉพาะ.

ดังนั้น ประเทศที่นำคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นภาษาบาลีไปยังประเทศของตน ก็ใช้อักษรของประเทศตนเขียนภาษาบาลี คือประเทศศรีลังกา รับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาจากประเทศอินเดีย เมื่อจารึกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นภาษาบาลีลงในใบลาน ก็ใช้อักษรของประเทศตนคืออักษรสิงหลเขียนภาษาบาลี.

ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎกสืบต่อไปจากประเทศศรีลังกา ก็ปริวรรต คือเปลี่ยนอักษรสิงหลเป็นอักษรของประเทศตน คือพม่าก็ใช้อักษรพม่าเขียนภาษาบาลี ลาวก็ใช้อักษรลาวเขียนภาษาบาลี เขมรก็ใช้อักษรขอมเขียนภาษาบาลี ฝรั่งชาวยุโรปก็ใช้อักษรโรมันเขียนภาษาบาลี และประเทศไทยเดิมใช้

อักษรขอมเขียนภาษาบาลี ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงเปลี่ยนมาใช้อักษรไทยเขียนภาษาบาลี จนถึงปัจจุบัน.

ถึงแม้จะใช้อักษรของชาติไหนเขียนภาษาบาลีก็ตาม คงอ่านออกเสียงเป็นสำเนียงภาษาบาลีเหมือนกัน เช่น เขียนคำนอบน้อมด้วยอักษรไทยว่า "นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส" ก็อ่านว่า "นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ".

ถ้าเขียนคำนอบน้อมด้วยอักษรโรมันว่า "NAMO TASSA BHAGAVATO ARAHATO SAMMĀSAMṂ-BUDDHASSA" ก็อ่านว่า "นะโม ตัสสะ ภะ(หรือ บะ)คะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุท(หรือบุท)ธัส(หรือ ดัส)สะ" ถ้าอ่านออกเสียงตามตัวอักษรตรงตัว ก็อาจออกเสียงเพี้ยนกันบ้างเล็กน้อย แต่เมื่อแปลความหมายออกมาก็มีใจความเหมือนกันว่า "ขอแสดงความนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น".

ประเทศไทยนั้นในยุคแรกที่ได้นำคัมภีร์พระไตรปิฎกเข้ามาจากประเทศศรีลังกาในราวสมัยสุโขทัย ได้ใช้อักษรล้านนา เขียนพระไตรปิฎกซึ่งเป็นภาษาบาลี, ยังไม่พบหลักฐานว่าใช้อักษรล้านนาจารึกพระไตรปิฎกถึงสมัยไหน แต่ปัจจุบันทางภาคเหนือ ก็ยังมีการจารึกพระไตรปิฎกด้วยอักษรล้านนาลงในใบลานอยู่.

ตามหลักฐานที่ค้นพบ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ทรงรับสั่งให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งสูญหายไปตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเผาทำลาย ที่ยังเหลืออยู่ตามหัวเมืองน้อยใหญ่ ตลอดจนจากกรุงกัมพูชามาเก็บไว้เพิ่มเติมกับที่พระเจ้าตากสินได้รวบรวมไว้ในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อทรงรับสั่งให้ดำเนินการในด้านต่างๆ เรียบร้อยแล้ว ก็โปรดให้นายช่างคัดจำลองสร้างเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวงจารึกไว้เป็นภาษาบาลีด้วยอักษรขอมลงในใบลาน.

ตกมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้พระสงฆ์ตรวจชำระสอบทานพระไตรปิฎกที่จารึกไว้แต่สมัยรัชกาลที่ ๑ กับฉบับอักษรขอมของประเทศเขมรและฉบับอักษรรามัญที่มีอยู่ให้ถูกต้อง เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้โปรดให้เปลี่ยนจากการจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน มาเป็นการพิมพ์ลงในกระดาษแล้วเย็บเป็นเล่มหนังสือแบบสมัยใหม่เป็นครั้งแรก และได้เปลี่ยนจากการจารึกคือเขียนด้วยอักษรขอม มาเป็นการจารึกคือเขียนด้วยอักษรไทย นับเป็นครั้งแรกที่ใช้อักษรไทยเขียนภาษาบาลีในพระไตรปิฎก และได้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน.

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้จารึกพระไตรปิฎกด้วยอักษรไทยเป็นครั้งแรกนั้น เนื่องจากการเขียนภาษาบาลีด้วยอักษรไทย ไม่เหมือนการ

เขียนด้วยอักษรขอม ระเบียบแห่งการเขียนผิดกัน และจะเขียนอย่างภาษาไทยก็ไม่สะดวก จึงได้กำหนดให้ใช้เครื่องหมายต่างๆ ในการเขียน คือ ให้ใช้เครื่องหมาย " ์ " (ไม้วัญฌการหรือไม้ทัณฑฆาต) ไว้เหนือตัวสะกด บังคับอักษรตัวสะกด คือบอกให้รู้ว่าเป็นตัวสะกด เช่น :-

คำว่า อุปัปัช์ชติ อ่านว่า อุป-ปัช-ชะ-ติ แปลว่า ย่อมเกิดขึ้น ถ้าเขียนและสะกดว่า อุปปัช์ชติ อ่านว่า อุ-ปะ-ปัช-ชะ-ติ แปลว่า ย่อมเข้าถึง.

การเขียนและการสะกดคำอื่นๆ ก็เหมือนกัน เช่น พุท์ธํ สรณํ คัจ์ฉามิ, ธัม์มํ สรณํ คัจ์ฉามิ, สัง์ฆํ สรณํ คัจ์ฉามิ ก็ได้ใช้ไม้วัญฌการหรือไม้ทัณฑฆาตไว้เหนือตัวสะกดเช่นกัน และได้กำหนดให้ใช้เครื่องหมาย " ๎ " (ไม้ยามักการ) ไว้เหนือตัวอักษรสะกดควบกล้ำ คือเป็นตัวสะกดด้วย เป็นตัวกล้ำหรือเป็นตัวนำอักษรตัวต่อไปด้วย เช่น :-

คำว่า กัต๎วา อ่านว่า กัด-ตะ-วา คือ ตัว ต เต่า เป็นตัวสะกด ตัว ก ไก่ ไม้หันอากาศด้วย และตัว ต เต่า ยังเป็นอักษรนำตัว ว แหวน สระ อา อีกด้วย แต่ออกเสียง ตะ เพียงนิดเดียวไม่เต็มเสียง คำที่ออกเสียงสะกดควบกล้ำอื่นๆ เช่น คำว่า "ทัต๎วา เชต๎วา ฆัต๎วา สุต๎วา" ก็อ่านตัว ต เต่า เป็นตัวสะกด และเป็นตัวนำเหมือนกัน.

ในการพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกในครั้งต่อๆ มา ได้

เลิกใช้ไม้วัญฌการ (ํ) และไม้ยามักการ (๎) เปลี่ยนมาใช้เครื่องหมาย " . " (พินทุ) แทน วางไว้ใต้ตัวอักษรทั้งที่เป็นตัวสะกด และตัวสะกดควบกล้ำ เช่น :-

คำว่า อุปัปัช์ชติ ก็เขียนเป็น อุปฺปชฺชติ อ่านว่า อุป-ปัช-ชะ-ติ

คำว่า อุปปัช์ชติ ก็เขียนเป็น อุปปชฺชติ อ่านว่า อุ-ปะ-ปัช-ชะ-ติ

คำว่า กัต์วา ก็เขียนเป็น กตฺวา อ่านว่า กัด-ตะ-วา.

การเปลี่ยนเครื่องหมายการเขียนการสะกดมาเป็นแบบที่กล่าวนี้ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน ตามที่สำรวจดูที่หอสมุดแห่งชาติแล้ว ผู้เรียบเรียงก็เลยอนุมานเอาว่าคงมีการเปลี่ยนแปลงการเขียนการสะกด มาเป็นแบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ตอนจัดพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา ซึ่งจัดพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ก็ได้ใช้เครื่องหมายการเขียน การสะกดแบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้แล้ว คัมภีร์อื่นๆเช่น คัมภีร์ธัมมบทอรรถกถา คัมภีร์มังคลัตถทีปนี คัมภีร์สมันตปาสาทิกา และคัมภีร์มูลกัจจายน์ ซึ่งจัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๗, ๒๔๔๒, ๒๔๕๖,๒๔๕๘ ก่อน ปีพ.ศ. ๒๔๖๒ ยังคงใช้เครื่องหมายการเขียนการสะกดภาษาบาลี แบบที่ใช้ครั้งแรกที่เปลี่ยนการเขียนภาษาบาลีด้วยอักษรขอม มาเป็นการเขียนด้วยอักษรไทยเช่นกัน.

การเขียนภาษาบาลีด้วยอักษรไทยในปัจจุบันนี้ สามารถเขียนได้ ๒ แบบ คือ

๑. เขียนและสะกดแบบมคธ

๒. เขียนและสะกดแบบไทย

การเขียนและสะกดแบบมคธ.

คือเขียนพยัญชนะและสระทุกตัว ยกเว้นสระ อะ รูป ะ จะไม่ปรากฏให้เห็น ปรากฏแต่เสียงเมื่ออ่านเท่านั้น ใช้เครื่องหมาย (ฺ) พินทุ ไว้ใต้ตัวอักษรที่เป็นตัวสะกดดังที่กล่าวแล้วข้างต้น และใช้เครื่องหมาย (ํ) นิคคหิต อยู่เหนือพยัญชนะที่ออกเสียงเหมือนมีตัว ง งู สะกดอยู่ เช่น :-

คำว่า พุทฺธํ, ธมฺมํ, สงฺฆํ อ่านว่า พุท-ธัง, ธัม-มัง, สัง-ฆัง คือ :-

อ่าน ธํ = ธ ธง ไม้หันอากาศ สะกดด้วย ง งู

อ่าน มํ = ม ม้า ไม้หันอากาศ สะกดด้วย ง งู

อ่าน ฆํ = ฆ ระฆัง ไม้หันอากาศ สะกดด้วย ง งู

ถ้านิคคหิตอยู่บนสระ อิ มีรูปเป็น อึ เช่น คำว่า "สุคตึ" อ่านว่า สุ-คะ-ติง ไม่ใช่อ่านว่า สุ-คะ-ตี ถ้านิคคหิตอยู่ที่พยัญชนะซึ่งมีสระ อุ อยู่ใต้พยัญชนะตัวนั้นด้วย เช่น คำว่า "วิสุํ" อ่านว่า วิ-สุง คำว่า "กาตุํ, โสตุํ, ทาตุํ," ก็อ่านสระ อุ ผสม ง งู เช่นเดียวกันว่า กา-ตุง, โส-ตุง, ทา-ตุง.

หนังสือเล่มนี้ ตั้งชื่อว่า "สุภาษิตจากพระไตรปิฎก

ฉบับประชาชน” คือเป็นหนังสือว่าด้วยสุภาษิตภาษาบาลีแปลไทย เฉพาะสุภาษิตที่เป็นภาษาบาลี ได้เขียนและสะกดแบบไทย เพื่อให้อ่านได้สะดวก สำหรับผู้ไม่สันทัดในการอ่านภาษาบาลีที่เขียนและสะกดแบบมคธ.

แม้ว่าการเขียนภาษาบาลีด้วยอักษรไทยสะกดแบบมคธจะได้เขียนและสะกดใช้กันมาเป็นเวลาหลายทศวรรษก็ตาม แม้ว่าจะได้มีการอธิบายการเขียนการอ่านภาษาบาลีที่เขียนด้วยอักษรไทยสะกดแบบมคธกันแพร่หลายก็ตาม คนไทยระดับปัญญาชน ก็ยังอ่านกันไม่ค่อยจะถูกต้องนัก.

ดังนั้น สุภาษิตที่เป็นคำภาษาบาลี ในหนังสือเล่มนี้จึงเขียนและสะกดแบบไทย ดังหนังสือสวดมนต์ทั่วไปที่เขียนและสะกดแบบไทยใช้กันมาหลายสิบปีแล้ว.

ท่านที่มีความรู้ทางภาษาบาลี อย่าได้คิดว่า การเขียนและสะกดภาษาบาลีแบบไทยนี้ ทำให้ภาษาบาลีเสียไปหมดความศักดิ์สิทธิ์ไป ขอให้เข้าใจว่าเราจะเขียนจะสะกดแบบไหน ก็ไม่ทำให้ภาษาบาลีเสื่อมเสียไปได้เลย เพราะการเขียนการสะกดด้วยอักษรไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ก็เป็นเพียงการสมมติอักษรและเครื่องหมายต่างๆ ขึ้นมาใช้เขียนเหมือนชาติอื่นๆ เช่น ลังกา พม่า ลาว เขมร และชาวยุโรป ก็ได้สมมติอักษรและเครื่องหมายต่างๆ ใช้เขียนภาษาบาลีเช่นกัน.

การที่เขียนและสะกดภาษาบาลีในหนังสือเล่มนี้เป็นแบบไทย มิใช่ว่าจะเรียกร้องให้มาใช้วิธีเขียนและสะกดแบบนี้กันทั้งหมด นี้ทำเพื่อชนบางกลุ่มเท่านั้น และในโอกาสต่อไป คิดไว้ว่าจะเรียบเรียงหนังสือสุภาษิตเล่มนี้เขียนและสะกดแบบมคธ เพื่อใช้เป็นคู่กันสำหรับผู้ใฝ่หาความรู้ความเข้าใจในการอ่านคำมคธเทียบเคียงกันศึกษาหาความรู้

สำหรับการอ้างอิงที่มาในพระไตรปิฎกของสุภาษิตในหนังสือเล่มนี้ ได้บอกชื่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ชื่อคัมภีร์นั้นได้เขียนคำเต็ม ไม่เขียนอักษรย่อ ดังที่ใช้กันในหนังสือที่เป็นเชิงวิชาการ เพราะหนังสือเล่มนี้ทำสำหรับชาวบ้าน และต้องการให้ชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎกติดปากชาวบ้าน คัมภีร์พระไตรปิฎกมีมาในประเทศไทยหลายร้อยปีแล้ว ชื่อคัมภีร์แต่ละนิกายยังไม่ติดปากชาวพุทธในประเทศไทยเลย บางทีจะออกชื่อคัมภีร์บ้าง ก็ไม่สันทัดนัก.

ตัวเลขในหนังสือเล่มนี้ บอกเล่ม/ ข้อ/ หน้า เช่น :-

ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๓๑/๑๓ นี้ หมายถึง คัมภีร์ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๑๐ ข้อ ๓๑ หน้า ๑๓.

สุภาษิตบางข้อ มาในพระไตรปิฎกหลายเล่ม ก็ได้บอกไว้ทั้งหมด บางข้อมาในเล่มเดียวกันไม่น้อยกว่า ๒ แห่ง ก็ได้บอกไว้ บางข้อในเล่มหนึ่งเป็นพุทธภาษิต (พระพุทธ-เจ้าตรัส) แต่มาในอีกเล่มหนึ่งเป็นเถรภาษิต (พระเถระกล่าว)

บ้าง ฤาษีภาษิต (ฤาษีกล่าว) บ้าง เทวดาภาษิต (เทวดากล่าว) บ้าง โพธิสัตว์ภาษิต (พระโพธิสัตว์กล่าว) บ้าง ก็ได้บอกไว้ทั้งหมด ที่ทำอย่างนี้ ก็เพื่อผู้ปรารถนาจะค้นคว้าไปอ้างอิงใช้ประโยชน์ตามสมควร.

สำหรับพระไตรปิฎกที่ใช้อ้างอิงนั้น ได้ใช้ฉบับมหา-จุฬาเตปิฏกํ เท่านั้น ซึ่งก็มีแพร่หลายพอสมควร และเพราะพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาฯ มีคัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์ฎีกาครบถ้วนบริบูรณ์ สำหรับค้นคว้าหาคำอธิบายข้อความที่เข้าใจยากในพระไตรปิฎกเมื่อต้องการ.

ที่ได้ชี้แจงมาตั้งแต่ต้นจนสุดท้ายนี้ ก็เพื่อให้ท่านผู้มีความสนใจใฝ่หาความรู้ได้ทราบเรื่องที่ควรทราบตามสมควร.

ด้วยความปรารถนาดี

จาก

ผู้เรียบเรียง

คำนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาค

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

ขอแสดงความนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาค

อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

คาถาเรียนพระพุทธวจนะ๑

(๑)

มุนินทะวะทะนัมโพชะ- คัพภะสัมภะวะสุนทะรี

สะระณัง ปาณินัง วาณี มัยหัง ปินะยะตัง มะนัง.

ขอให้นางฟ้า คือพระพุทธวจนะ อันงดงาม สมภพในห้องแห่งบงกช กล่าวคือพระโอษฐ์ของพระจอมมุนี ผู้เป็นที่พึ่งของปาณชาติทั้งหลาย โปรดยังใจของข้าพเจ้าให้ปลาบปลื้ม.

จากคัมภีร์สุโพธาลังการ

---

๑. โบราณใช้ภาวนาก่อนเรียนพระไตรปิฎก.

หมวดส่งเสริมศรัทธาปสาทะ

พระพุทธ

(๒)

พุทโธปิ พุทธัสสะ ภะเณยยะ วัณณัง
กัปปัมปิ เจ อัญญะมะภาสะมาโน
ขีเยถะ กัปโป จิระทีฆะมันตะเร
วัณโณ นะ ขีเยถะ ตะถาคะตัสสะ

แม้ว่า พระพุทธเจ้า จะพึงกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าเอง โดยไม่กล่าวเรื่องอื่นเลยตลอดเวลากัปหนึ่ง, เวลากัปหนึ่ง ก็จะพึงหมดสิ้นไปในระยะเวลานานแสนนาน แต่คุณของพระพุทธเจ้าที่ควรกล่าวสรรเสริญไม่หมดสิ้นไป.

(อรรถกถาจารย์ภาษิต) ทีฆนิกายอรรถกถา ๑/๒๕๙, ทีฆนิกายอรรถกถา ๓/๖๓, มัชฌิมนิกายอรรถกถา ๓/๓๐๔, อุทานอรรถกถา ๓๖๐, อปทานอรรถกถา ๒/๑๑๐, พุทธวังสอรรถกถา ๑๙๗, จริยาปิฎกอรรถกถา ๑๐,๓๘๔, (ฎีกาจารย์ภาษิต) วชิรพุทธิวินัยฎีกา ๑๒.

(๓)

สัพพาภิภู สัพพะวิทูหะมัส์มิ๑

เราตถาคตเป็นผู้ครอบงำทุกสิ่ง เป็นผู้รู้ทุกสิ่ง.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๑๑/๑๑, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ๑๒/๒๘๕/๒๔๖, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๔๑/๓๒๓, อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ ๓๗/๔๐๕/๒๔๕.

(๔)

สะยัง อภิญญายะ กะมุททิเสยยัง

ก็เราตถาคตรู้เองแล้วจะไปอ้างใครเล่าว่าเป็นอาจารย์.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๑๑/๑๑, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ๑๒/๒๘๕/๒๔๖, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๔๑/๓๒๓, อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ ๓๗/๔๐๕/๒๔๕.

(๕)

นะ เม อาจะริโย อัตถิ

เราตถาคตไม่มีอาจารย์.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๑๑/๑๑, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ๑๒/๒๘๕/๒๔๖, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๔๑/๓๒๓, อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ ๓๗/๔๐๕/๒๔๕.

---

๑. อ่านว่า สัพ-พะ-วิ-ทู-หะ-มัด-สะ-มิ.

(๖)

อะหัง หิ อะระหา โลเก

เราตถาคตเป็นพระอรหันต์ในโลก.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๑๑/๑๑, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ๑๒/๒๘๕/๒๔๖, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๔๑/๓๒๓, อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ ๓๗/๔๐๕/๒๔๕.

(๗)

เอโกมํหิ[๑] สัมมาสัมพุทโธ

เราตถาคตผู้เดียวเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๑๑/๑๑, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ๑๒/๒๘๕/๒๔๖, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๔๑/๓๒๓, อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ ๓๗/๔๐๕/๒๔๕.

พระธรรม

(๘)

ธัมโม หะเว รักขะติ ธัมมะจาริง

ธรรมะนี่แล ย่อมรักษา ผู้ประพฤติธรรม.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๐๒/๒๒๖.

(ธัมมิกเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๓๐๓/๓๑๘.

---

๑. อ่านว่า เอ-โกม-มะ-หิ.

(๙)

ธัมโม สุจิณโณ สุขะมาวะหาติ

ธรรมะที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗๓,๒๔๖/๔๘,๒๕๘.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๑๘๔/๓๖๙.

(ธัมมิกเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๓๐๓/๓๑๘.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๐๒/๒๒๖.

พระสงฆ์

(๑๐)

สะมะณีธะ อะระณา โลเก

สมณะในศาสนานี้ ไม่เป็นข้าศึกกับใครๆ ในโลก.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๘๑/๕๑.

(๑๑)

สัพพะมิตโต สัพพะสะโข

พระสงฆ์เป็นมิตรและเป็นเพื่อนกับทุกคน.

(เรวตเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๖๔๘/๓๖๒.

(๑๒)

สัพพะภูตานุกัมปะโก

พระสงฆ์อนุเคราะห์ประชาชนทุกหมู่เหล่า.

(เรวตเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๖๔๘/๓๖๒.

(๑๓)

กัล์ยาณะมิตโต๑ เมธาวี

พระสงฆ์มีความรู้ เป็นเพื่อนที่ดี.

(โกณฑัญญเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๖๘๒/๓๖๕.

๑. อ่านว่า กัน-ละ-ยา-นะ-มิต-โต

หมวดมงคลชีวิต ๓๘ ประการ

(๑๔)

มงคลที่ ๑

อะเสวะนา จะ พาลานัง

การไม่คบคนพาลเป็นเพื่อน.

(๑๕)

มงคลที่ ๒

ปัณฑิตานัญจะ เสวะนา

การคบบัณฑิตเป็นเพื่อน.

(๑๖)

มงคลที่ ๓

ปูชา จะ ปูชะนียานัง

การบูชาผู้ที่ควรบูชา.

(๑๗)

มงคลที่ ๔

ปะฏิรูปะเทสะวาโส จะ

การอยู่อาศัยในถิ่นที่มีสิ่งแวดล้อมดี.

(๑๘)

มงคลที่ ๕

ปุพเพ จะ กะตะปุญญะตา

การได้ทำบุญไว้แล้วในชาติปางก่อน.

(๑๙)

มงคลที่ ๖

อัตตะสัมมาปะณิธิ จะ

การดำรงตนไว้ในทางที่ถูกที่ควร.

(๒๐)

มงคลที่ ๗-๘

พาหุสัจจัญจะ สิปปัญจะ

การได้ศึกษาเล่าเรียนมาก, และเป็นคนมีศิลปวิทยา.

(๒๑)

มงคลที่ ๙

วินะโย จะ สุสิกขิโต

การได้ศึกษาระเบียบวินัยเป็นอย่างดี.

(๒๒)

มงคลที่ ๑๐

สุภาสิตา จะ ยา วาจา

ถ้อยคำที่พูดออกมาด้วยดี.

(๒๓)

มงคลที่ ๑๑

มาตาปิตุอุปัฏฐานัง

การบำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดา.

(๒๔)

มงคลที่ ๑๒-๑๓

ปุตตะทารัสสะ สังคะโห

การสงเคราะห์เลี้ยงดูบุตร, การสงเคราะห์เลี้ยงดูภรรยา.

(๒๕)

มงคลที่ ๑๔

อะนากุลา จะ กัมมันตา

ทำการงานไม่คั่งค้าง.

(๒๖)

มงคลที่ ๑๕-๑๖

ทานัญจะ ธัมมะจะริยา จะ

การให้ทาน, การประพฤติธรรม.

(๒๗)

มงคลที่ ๑๗

ญาตะกานัญจะ สังคะโห

การสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติ.

(๒๘)

มงคลที่ ๑๘

อะนะวัชชานิ กัมมานิ

ทำการงานที่ไม่มีโทษ.

(๒๙)

มงคลที่ ๑๙

อาระตี วิระตี ปาปา

การงดเว้นจากความชั่ว.

(๓๐)

มงคลที่ ๒๐

มัชชะปานา จะ สัญญะโม

การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา.

(๓๑)

มงคลที่ ๒๑

อัปปะมาโท จะ ธัมเมสุ

ความไม่ประมาทในคุณความดี.

(๓๒)

มงคลที่ ๒๒-๒๓

คาระโว จะ นิวาโต

เป็นคนมีความเคารพ, และมีความอ่อนน้อม.

(๓๓)

มงคลที่ ๒๔-๒๕

สันตุฏฐี จะ กะตัญญุตา

เป็นคนมีความพอใจในของของตน,

และมีความรู้คุณที่ท่านทำไว้แก่ตน.

(๓๔)

มงคลที่ ๒๖

กาเลนะ ธัมมัสสะวะนัง

การฟังธรรมในเวลาที่เหมาะสม.

(๓๕)

มงคลที่ ๒๗-๒๘

ขันตี จะ โสวะจัสสะตา

เป็นคนมีความอดทน, และเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย.

(๓๖)

มงคลที่ ๒๙

สะมะณานัญจะ ทัสสะนัง

การได้พบเห็นสมณะผู้สงบ.

(๓๗)

มงคลที่ ๓๐

กาเลนะ ธัมมะสากัจฉา

การสนทนาธรรมกันในเวลาที่เหมาะสม.

(๓๘)

มงคลที่ ๓๑-๓๒

ตะโป จะ พรัหมะจะริยัญจะ๑

มีความเพียรเผากิเลส, ประพฤติพรหมจรรย์.

(๓๙)

มงคลที่ ๓๓

อะริยะสัจจานะ ทัสสะนัง

การได้รู้เห็นอริยสัจจะ.

(๔๐)

มงคลที่ ๓๔

นิพพานะสัจฉิกิริยา จะ

การได้บรรลุพระนิพพาน.

---

๑. อ่านว่า พรำ-มะ-จะ-ริ-ยัน-จะ.

(๔๑)

มงคลที่ ๓๕

ผุฏฐัสสะ โลกะธัมเมหิ จิตตัง ยัสสะ นะ กัมปะติ

ถูกโลกธรรมกระทบแล้ว จิตไม่หวั่นไหว.

(๔๒)

มงคลที่ ๓๖-๓๗-๓๘

อะโสกัง วิระชัง เขมัง

ดวงจิตที่ไม่เศร้าโศก, ดวงจิตที่ปราศจากกิเลส,
ดวงจิตที่ปลอดโปร่ง.

เอตัมมังคะละมุตตะมัง

ทั้ง ๓๘ ประการที่กล่าวมานี้ เป็นมงคลอันสูงสุด
(คือเป็นเหตุให้ประสพความสำเร็จและความเจริญ).

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๒๕/๓-๑๒/๔,
ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๒๖๒-๒๗๑/๓๘๕-๖.

หมวดธรรมดาของธรรมชาติ

(๔๓)

นะภัญจะ ทูเร ปะฐะวี จะ ทูเร

ฟ้ากับดิน อยู่ไกลกัน นักหนา.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๔๗/๕๗.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิบาต ชาดก ๒๘/๔๑๔,๔๔๘/๑๑๓,๑๑๘.

(๔๔)

ปารัง สะมุททัสสะ ตะทาหุ ทูเร

ฝั่งทะเล ท่านก็ว่าอยู่ไกลกัน นักหนา.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๔๗/๕๗.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิบาต ชาดก ๒๘/๔๑๔,๔๔๘/๑๑๓,๑๑๘.

(๔๕)

สัพเพ ตะสันติ ทัณฑัสสะ

ทุกคนหวาดกลัวการถูกลงโทษ.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๒๙/๔๐.

(๔๖)

สัพเพ ภายันติ มัจจุโน

ทุกคนหวาดกลัวความตาย.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๒๙/๔๐.

(๔๗)

สุขะกามามิ ภูตานิ

สัตว์ทั้งหลายต้องการความสุข.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๓๑/๔๐.

(๔๘)

ปัจเจกะจิตตา ปุถุ สัพพะสัตตา

สัตว์ทั้งปวง ส่วนมาก ก็ต่างจิตต่างใจ.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิบาต ชาดก ๒๗/๑๑๕/๒๘๔.

(๔๙)

นะ เว นินทา สุปะริวัชชะเยถะ

การถูกนินทา ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๑๔/๒๘๔.

(๕๐)

ยะถา นะ สักกา ปะฐะวี สะมายัง

กาตุง มะนุสเสนะ ตะถา มะนุสสา

แผ่นดินนี้ ยังทำให้เรียบเสมอกันไม่ได้

แล้วจะไปทำให้มนุษย์ทุกคนเสมอกันได้อย่างไร.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๓๘/๑๒๙.

(๕๑)

อากาเสวะ ปะทัง นัตถิ

รอยเท้าของใครๆ ย่อมไม่มีในอากาศ.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๕๔/๖๑.

(๕๒)

สุทัสสัง วัชชะมัญเญสัง

ความผิดของคนอื่นมองเห็นได้ง่าย.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๕๒/๖๐.

(๕๓)

อัตตะโน ปะนะ ทุททะสัง

แต่ความผิดของตนมองไม่ค่อยเห็น.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๕๒/๖๐.

(๕๔)

เย ธัมมา เหตุปปะภะวา

ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ๆ ย่อมเกิดจากเหตุ.

(อัสสชิเถรภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๖๐-๖๑/๕๒-๕๓.

(อัสสชิเถรภาษิต) ขุททกนิกาย อปทาน ๓๒/๒๘๖/๓๖.

(๕๕)

อะนิจเจ นิจจะสัญญิโน

ที่ไม่ยั่งยืนก็กลับสำคัญว่าเป็นของยั่งยืน.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๔๙/๕๘.

(๕๖)

ทุกเข จะ สุขะสัญญิโน

ที่เป็นทุกข์ก็กลับสำคัญว่าเป็นสุข.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๔๙/๕๘.

(๕๗)

อะนัตตะนิ จะ อัตตาติ

สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนก็กลับสำคัญว่าเป็นตัวตน.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๔๙/๕๘.

(๕๘)

อะสุเภ สุภะสัญญิโน

สิ่งที่ไม่งามก็กลับสำคัญว่าเป็นสิ่งงดงาม.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๔๙/๕๘.

(๕๙)

อะสาเร สาระมะติโน

สิ่งที่ไม่เป็นสาระก็กลับเข้าใจว่าเป็นสาระ.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๑/๑๗.

(๖๐)

สาเร จาสาระทัสสิโน

สิ่งที่เป็นสาระก็กลับเห็นว่าไม่เป็นสาระ.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๑/๑๗.

(๖๑)

นินทันติ ตุณ์หิมาสีนัง[๑]

คนนั่งนิ่งเขาก็นินทา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๗/๕๗.

---

๑. อ่านว่า ตุน-นะ-หิ-มา-สี-นัง.

(๖๒)

นินทันติ พะหุภาณินัง

คนพูดมากเขาก็นินทา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๗/๕๗.

(๖๓)

มิตะภาณิมปิ นินทันติ

แม้คนพูดน้อย เขาก็นินทา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๗/๕๗.

(๖๔)

นัตถิ โลเก อะนินทิโต

คนที่ไม่ถูกใครนินทาไม่มีในโลก.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๗/๕๗.

(๖๕)

พระพุทธเจ้าบอกอตุลอุบาสกว่า

โปราณะเมตัง อะตุละ

อตุละเอ๋ยเรื่องการนินทาสรรเสริญนี้

มีมาแต่โบราณกาลแล้ว.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๗/๕๗.

(๖๖)

เนตัง อัชชะตะนามิวะ

เรื่องการนินทาสรรเสริญนี้มิใช่ว่าเพิ่งจะมีในวันนี้.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๗/๕๗.

(๖๗)

นะ จาหุ นะ จะ ภะวิสสะติ นะ เจตะระหิ วิชชะติ
เอกันตัง นินทิโต โปโส เอกันตัง วา ปะสังสิโต

ไม่เคยมีทั้งในอดีต ทั้งในอนาคต และในบัดนี้ ที่คนเราจะถูกนินทาโดยส่วนเดียว หรือถูกสรรเสริญโดยส่วนเดียว.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๘/๕๗.

หมวดส่งเสริมกตัญญูกตเวที

มารดา–บิดา

(๖๘)

ปุพเพ ระสะทะที จะ โน

แม่เป็นผู้ให้น้ำนมแก่พวกเรามาก่อน.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๖๓/๕๔.

(๖๙)

ปุพเพ ระสะทะที โคตตี

แม่ให้น้ำนมลูก คุ้มครองดูแลลูกมาก่อน.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๖๔/๕๔.

(๗๐)

อะนุกัมปิกา ปะติฏฐา จะ

แม่อนุเคราะห์ลูก เป็นที่พึ่งของลูก.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๖๓/๕๔.

(๗๑)

มาตา ปุญญูปะสัญหิตา

แม่เป็นผู้ที่ลูก ๆ ได้อาศัยสร้างบุญ.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๖๔/๕๔.

(๗๒)

มาตา มิตตัง สะเก ฆเร

แม่เป็นเพื่อนรักในเรือนเรา.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๕๓/๔๑.

(๗๓)

พรัหมาติ[๑] มาตาปิตะโร

พ่อแม่เป็นพระพรหมของลูก.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ๒๐/๓๑/๑๒๗.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๖๓/๘๐.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๘๑/๕๕.

(๗๔)

อะนุกัมปะกา อัตถะกามา ปะชานัง

พ่อแม่คอยช่วยเหลือและหวังให้ลูกได้ประโยชน์

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๔๗๗/๑๒๓.

---

๑. อ่านว่า พรำ-มา-ติ.

(๗๕)

อาหุเนยยา จะ ปุตตานัง

พ่อแม่เป็นผู้ที่ลูกควรนับถือบูชา.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ๒๐/๓๑/๑๒๗.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๖๓/๘๐.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๘๑/๕๖.

(๗๖)

ปะชายะ อะนุกัมปะกา

พ่อแม่คอยอุดหนุนช่วยเหลือลูก.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ๒๐/๓๑/๑๒๗.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๖๓/๘๐.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๘๑/๕๖.

(๗๗)

ปุพพาจะริยาติ วุจจะเร

พ่อแม่เป็นอาจารย์คนแรกของลูก.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ๒๐/๓๑/๑๒๗.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๖๓/๘๐.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๘๑/๕๕.

(๗๘)

มัคโค สัคคัสสะ โลกัสสะ

การเลี้ยงดูปรนนิบัติพ่อแม่ เป็นหนทางแห่งสวรรค์.

(โสณนันทโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๖๔/๕๔.

บุตร–ธิดา

(๗๙)

ปิตา จะ มาตา จะ อุปัฏฐิตา เม

เราได้อุปถัมภ์บำรุงพ่อแม่แล้วหรือ.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๔๓๘/๑๑๗.

(๘๐)

มาตาเปตติภะโร อัสสะ

ลูกต้องเป็นคนเลี้ยงดูพ่อแม่.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๔๙๘/๒๘๖.

(๘๑)

สุขา มัตเตยยะตา โลเก

การเคารพรักบำรุงแม่ นำความสุขมาให้ในโลก.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๓๒/๗๔.

(๘๒)

อะโถ เปตเตยยะตา สุขา

การเคารพรักบำรุงพ่อ ก็นำความสุขมาให้เช่นกัน.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๓๒/๗๔.

(๘๓)

โย จะ ปุตตานะมัสสะโว

ลูก ๆ ทั้งหลาย ลูกที่เชื่อฟังพ่อแม่ดีที่สุด.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๔/๘.

(๘๔)

ปุตตา วัตถุ มะนุสสานัง

ลูก ๆ เป็นฐานรองรับของมวลมนุษย์.

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๕๔/๔๒.

(๘๕)

นะ เต ปุตตา เย นะ ภะรันติ ชิณณัง

ลูก ๆ ที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่เฒ่า ไม่นับว่าเป็นลูก.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๔๙๑/๑๒๕.

หมวดคู่ครอง สามี-ภรรยา

(๘๖)

ภัตตา ปัญญาณะมิตถิยา

สามีเป็นที่ปรากฏคือเป็นที่เชิดหน้าชูตาของสตรี.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗๒/๔๗.

(๘๗)

ภะริยา ปะระโม สะขา

ภรรยาเป็นเพื่อนสนิท.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๕๔/๔๒.

(๘๘)

นะ สา ภะริยา ยา ปะติโน นะ วิเภติ

ภรรยาที่ไม่เกรงกลัวสามี ไม่นับว่าเป็นภรรยา.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๔๙๑/๑๒๕.

(๘๙)

สุสสูสา[๑] เสฏฐา ภะริยานัง

ภรรยาที่ช่างปรนนิบัติประเสริฐกว่าภรรยาทั้งหลาย.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๔/๘.

(๙๐)

สุสังวิหิตะกัมมันตา

ภรรยาต้องเป็นคนจัดการงานดี.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๔๙/๒๒๔.

(๙๑)

สังคะหิตะปะริชชะนา

ภรรยาต้องเป็นคนสงเคราะห์ญาติตนและญาติสามี.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๔๙/๒๒๔.

---

๑. สำนวนเก่าแปลว่า "ผู้เชื่อฟัง", สุสสูสา อรรถกถาอธิบายว่า ยา สามิกัง สุสสูสะติ ปะริจะระติ โตเสติ, สา ภะริยานัง เสฏฐา เมียใด ปรนนิบัติ คือรับใช้ผัว ทำให้ผัวพอใจ เมียนั้นประเสริฐกว่าเมียหลาย ๆ คน.

สังยุตตนิกาย อรรถกถา ๑/๓๔.

(๙๒)

ภัตตุ มะนาปัง จะระติ

ภรรยาย่อมประพฤติเป็นที่พอใจของสามี.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๔๙/๒๒๔.

(๙๓)

สัมภะตัง อะนุรักขะติ

ภรรยาย่อมรักษาทรัพย์ที่ตนและสามีหามาไว้.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๔๙/๒๒๔.

หมวดบุรุษ – สตรี

(๙๔)

ปุริโส โหติ ปัณฑิโต

ผู้ชายเป็นบัณฑิตได้.

(เทวดาภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๒๒/๑๘๖.

(๙๕)

อิตถีปิ ปัณฑิตา โหติ

ผู้หญิงก็เป็นบัณฑิตได้เหมือนกัน.

(เทวดาภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๒๒/๑๘๖.

(๙๖)

ถีนัง ภาโว ทุราชาโน

ภาวะของหญิงรู้ได้ยาก.

(นารทเทวพราหมณ์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๓๔๗/๑๐๔.

(๙๗)

โลกะจิตตะมะถะนา หิ นาริโย

ผู้หญิงเป็นผู้ครอบงำจิตใจของชายทั้งโลก.

(กุณาลสกุณโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๓๕๒/๑๐๔.

(๙๘)

นัจจะคีตะภะณิตัม์หิตาวุธา๑

ผู้หญิงมีการฟ้อนรำขับร้องการเจรจายิ้มแย้มเป็นอาวุธ.

(กุณาลสกุณโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๓๕๒/๑๐๔.

(๙๙)

พะลาติพะละมิตถิโย

ผู้หญิงมีกำลังเหนือกว่ากำลัง.

(มหาชนกโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๖๕/๒๐๓.

(๑๐๐)

นารินัง วะสะคะโต นะ ภาสะติ

ชายที่ตกอยู่ในอำนาจของหญิงย่อมไม่รุ่งเรือง.

(กุณาลสกุณโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๓๕๙/๑๐๖.

๑........ภะณิตัม์หิตาวุธา อ่านว่า ......ภะ-ณิ-ตัม-มะ-หิ-ตา-วุ-ธา

หมวดตน

(๑๐๑)

อัตตา หะเว ชิตัง เสยโย

ชนะตนเองได้ ประเสริฐนัก.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๐๔/๓๕.

(๑๐๒)

อัตตา หิ กิระ ทุททะโม

เป็นที่รู้กันว่า ตัวเรานี่ ฝึกหัดยากนัก.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๕๙/๔๕.

(๑๐๓)

อัตตานัง ทะมะยันติ ปัณฑิตา

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมฝึกตน.

(อังคุลิมาลเถรภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๕๒/๓๓๗.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๔๐/๓๑.

(อังคุลิมาลเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๘๗๗/๓๘๕.

(๑๐๔)

อัตตา สุทันโต ปุริสัสสะ โชติ

คนที่ฝึกฝนตนดีแล้ว เป็นแสงสว่างของคน.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๙๕/๒๐๓.

(๑๐๕)

อัตตา หิ อัตตะโน นาโถ

ตัวเรานี่แหละ เป็นที่พึ่งของตัวเรา.๑

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๖๐/๔๕.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๘๐/๘๓.

(๑๐๖)

ตุมเหหิ กิจจัง อาตัปปัง

เราท่านทุกคนต้องลงมือทำความเพียรเอง.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๗๖/๖๔.

(๑๐๗)

อักขาตาโร ตะถาคะตา

ตถาคต (พระพุทธเจ้า) ทุกพระองค์ เป็นแต่ผู้บอกวิธีให้.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๗๖/๖๔.

---

๑. เป็นที่พึ่งในทางสร้างคุณความดีแล้วไปสวรรค์ หรือบรรลุมรรคผลนิพพาน.

(๑๐๘)

อัตตา หิ อัตตะโน คะติ

ตัวเรานี่แหละ เป็นแนวทางของตัวเรา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๘๐/๘๓.

(๑๐๙)

อัตตา หิ ปะระมัง[๑] ปิโย

ตัวเรานี่แหละ เป็นที่รักอย่างยิ่ง.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๖๔/๘๑.

(๑๑๐)

นัตถิ อัตตะสะมัง เปมัง

รักคนอื่นก็ไม่เท่ารักตัวเราเอง.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๓/๗.

(๑๑๑)

อัตตะนา โจทะยัตตานัง

จงตักเตือนตนด้วยตนเอง.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๗๙/๘๓.

---

๑. ฉบับพม่าเป็น ปะระโม

(๑๑๒)

ปะฏิมังเสตะมัตตะนา

จงตรวจสอบตนด้วยตนเอง.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๗๙/๘๓.

(๑๑๓)

ทันโต เสฏโฐ มะนุสเสสุ

คนที่ฝึกฝนตนเองแล้ว เป็นผู้ประเสริฐในหมู่มนุษย์.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๒๑/๗๒.

(สารีบุตรเถรภาษิต) ขุททกนิกาย มหานิทเทส ๒๙/๙๐/๒๐๐.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส ๓๐/๑๘/๗๐.

หมวดความเพียร

(๑๑๔)

อัชเชวะ กิจจะมาตัปปัง

ควรรีบทำความเพียรตั้งแต่วันนี้เลย.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ๑๔/๒๗๒,๒๗๕-๖/๒๔๑,๒๔๓,๒๔๕.

(เตมียโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๒๑/๑๓๗.

(๑๑๕)

วายะเมเถวะ ปุริโส ยาวะ อัตถัสสะ นิปปะทา

เกิดเป็นคนควรพยายามเรื่อยไป

จนกว่าจะประสพความสำเร็จ.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๕๔/๒๗๑.

(๑๑๖)

วีริเยนะ ทุกขะมัจเจติ

คนเราจะพ้นความลำบากได้เพราะความเพียร.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๑๘๖/๓๗๐.

(๑๑๗)

ปะฏิรูปะการี ธุระวา อุฏฐาตา วินทะเต ธะนัง

คนขยันเอาการเอางานทำถูกวิธี ย่อมหาทรัพย์สินได้.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๔๖/๒๕๙,

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๑๘๙/๓๗๐.

(๑๑๘)

อะโมฆัง ทิวะสัง กะยิรา

อย่าให้วันคืนล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์.

(สิริมัณฑเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๔๕๑/๓๓๘.

หมวดเลี้ยงชีพ

(๑๑๙)

สัมภะตัง อะนุรักขะติ

ควรเก็บรักษาทรัพย์ที่หาได้ไว้.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๕๔/๒๓๗.

(๑๒๐)

สะมัง กัปเปติ ชีวิกัง

ควรเลี้ยงชีวิตแต่พอสมควร.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๕๔/๒๓๗.

(๑๒๑)

รัตโย[๑] อะโมฆา คัจฉันติ

วันคืนล่วงไป ต้องไม่ไร้ประโยชน์

(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๐๕/๑๓๖.

---

๑. อ่านว่า รัด-ตะ-โย.

หมวดการศึกษา

(๑๒๒)

อัปปัสสุตายัง ปุริโส พะลิพัทโทวะ ชีระติ
มังสานิ ตัสสะ วัฑฒันติ ปัญญา ตัสสะ นะ วัฑฒะติ

คนมีการศึกษาน้อยนั้น ย่อมแก่เฒ่าไป เหมือนโคใช้งาน
เจริญเติบโตแต่เนื้อ ส่วนปัญญาไม่เจริญ.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๕๒/๔๔.

(๑๒๓)

กิจฉา วุตติ อะสิปปัสสะ

คนไม่มีความรู้ เป็นอยู่ยาก.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๕๑/๒๕๙.

(๑๒๔)

อะวิชชา ปะระมัง มะลัง

ความไม่รู้ เป็นมลทินที่ร้ายที่สุด.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๑๕/๑๖๑.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๔๓/๕๙.

(๑๒๕)

ปุตเต วิชชาสุ ฐาปะยะ

ควรให้ลูก ๆ ศึกษาหาความรู้.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๕๘/๓๔๖.

(๑๒๖)

สิกเขยยะ สิกขิตัพพัง

อะไรควรศึกษา ก็ศึกษาไปเถิด.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๐๘/๒๗.

(๑๒๗)

สังวิรุฬเหถะ เมธาวี

คนมีปัญญา ย่อมเจริญก้าวหน้า.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๕๘/๓๔๖.

(๑๒๘)

สาธุ โข สิปปะกัง นามะ

ขึ้นชื่อว่าศิลปวิทยา ให้ประโยชน์ทั้งนั้น.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๐๗/๒๖.

(๑๒๙)

สุสสูสา สุตะวัฑฒะนี

การตั้งใจฟังเป็นเครื่องพัฒนาความรู้.

(มหาจุนทเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๑๔๑/๒๙๒.

(๑๓๐)

สุตัง ปัญญายะ วัฑฒะนัง

ความรู้ เป็นเครื่องพัฒนาปัญญา.

(มหาจุนทเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๑๔๑/๒๙๒.

(๑๓๑)

กิตติญจะ ปัปโปติ อะธิจจะ เวเท

สำเร็จการศึกษาแล้ว ย่อมได้เกียรติยศ.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๓,๖๕/๑๔๕,๒๙๘.

(๑๓๒)

นะ เหวะ เวทา อะผะลา ภะวันติ

การศึกษาเล่าเรียน เป็นของไม่ไร้ผลประโยชน์เลย.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๓,๖๕/๑๔๕,๒๙๘.

หมวดปัญญา

(๑๓๓)

ปัญญา โลกัส์มิ[๑] ปัชโชโต

ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๘๐/๕๑.

(๑๓๔)

ปัญญา นะรานัง ระตะนัง

ปัญญาเป็นดวงแก้วของคน.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๕๒/๔๑.

(๑๓๕)

นัตถิ ปัญญาสะมา อาภา

แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๓/๗.

---

๑. อ่านว่า โล-กัด-สะ-มิ.

(๑๓๖)

สุสสูสัง ละภะเต ปัญญัง

รู้จักฟัง ย่อมได้ปัญญาความรอบรู้.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๔๖/๒๕๙.

(พุทธภาษิต)ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๑๘๘/๓๗๐.

(๑๓๗)

โยคา เว ชายะเต ภูริ

ปัญญา ย่อมเกิดเพราะใช้การ.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๘๒/๖๕.

(๑๓๘)

อะโยคา ภูริสังขะโย

เพราะไม่ใช้การ ปัญญาย่อมสิ้นไป.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๘๒/๖๕.

(๑๓๙)

ปัญญายัตถัง วิปัสสะติ

จะมองเห็นอรรถชัดแจ้งก็ด้วยปัญญา.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๓/๒.

(๑๔๐)

ปัญญา วะ ธะเนนะ เสยยา๑

ปัญญานี่แหละประเสริฐกว่าทรัพย์.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๐๗/๒๘๖.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๗๘๔/๓๗๖.

(๑๔๑)

สุโข ปัญญายะ ปะฏิลาโภ

การได้ปัญญามา เป็นเหตุให้มีสุข.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๓๓/๗๔.

(๑๔๒)

ปัญญายะ มัคคัง อะละโส นะ วินทะติ

มัวซึมเซาอยู่ ย่อมไม่ประสพทางแห่งปัญญา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๘๐/๖๕.

(๑๔๓)

นัตถิ ฌานัง อะปัญญัสสะ

ความพินิจไม่มีแก่คนไร้ปัญญา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๗๒/๘๒.

---

๑. เล่ม ๑๓ เป็น เสยโย

(๑๔๔)

ปัญญา นัตถิ อะฌายะโต

ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่พินิจพิจารณา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๗๒/๘๒.

(๑๔๕)

ปัญญา วะ สุตะวินิจฉินี

ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสิ่งที่ได้ศึกษามาแล้ว.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๓๓/๔๓๐.

(๑๔๖)

ปัญญายะ ปะริสุชฌะติ

คนเราย่อมบริสุทธิ์ด้วยปัญญา.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๑๘๖/๓๗๐.

(๑๔๗)

ปัญญา หิ เสฏฐา กุสะลา วะทันติ

คนฉลาดกล่าวว่าปัญญาประเสริฐที่สุด.

(สรภังคโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๘๑/๔๓๖.

(๑๔๘)

ปัญญาชีวิง ชีวิตะมาหุ เสฏฐัง

ท่านว่าเป็นอยู่ด้วยปัญญา ประเสริฐที่สุด.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗๓,๒๔๖/๔๘,๒๕๘.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๑๘๔/๓๗๐.

(๑๔๙)

ชีวะเต วาปิ สัปปัญโญ อะปิ วิตตะปะริกขะโย

คนมีปัญญา ถึงสิ้นทรัพย์ ก็ยังเป็นอยู่ได้.

(มหากัปปินเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๕๕๐/๓๕๑.

(๑๕๐)

ปัญญายะ จะ อะลาเภนะ วิตตะวาปิ นะ ชีวะติ

แต่เมื่อขาดปัญญา ถึงจะมีทรัพย์ ก็เป็นอยู่ไม่ได้.

(มหากัปปินเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๕๕๐/๓๕๑.

(๑๕๑)

ปัญญา กิตติสิโลกะวัฑฒะนี

ปัญญา เป็นเหตุให้เจริญด้วยเกียรติยศชื่อเสียง.

(มหากัปปินเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๕๕๑/๓๕๑.

หมวดผูกมิตร

(๑๕๒)

สักกัตวา๑ สักกะโต โหติ

สักการะเขาแล้ว ย่อมได้สักการะตอบ.

(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๖/๑๒๘.

(๑๕๓)

คะรุ โหติ สะคาระโว

แสดงความเคารพเขาแล้ว ย่อมได้การเคารพตอบ.

(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๖/๑๒๘.

(๑๕๔)

ปูชะโก ละภะเต ปูชัง

ผู้บูชาเขา ย่อมได้รับการบูชาตอบ.

(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๗/๑๒๘.

---

๑. อ่านว่า สัก-กัด-ตะ-วา

(๑๕๕)

วันทะโก ปะฏิวันทะนัง

ผู้ไหว้เขา ย่อมได้รับการไหว้ตอบ.

(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๗/๑๒๘.

(๑๕๖)

ทะทัง มิตตานิ คันถะติ

ผู้ให้ ย่อมผูกมิตรไมตรีไว้ได้.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๔๖/๒๕๙.

(๑๕๗)

ทะทัง ปิโย โหติ ภะชันติ นัง พะหู

ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รักใคร่ คนเป็นอันมากย่อมคบเขา.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๓๔/๓๔.

(๑๕๘)

มะนาปะทายี ละภะเต มะนาปัง

ผู้ให้ของที่น่าชอบใจ ย่อมได้ของที่น่าชอบใจ.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๔๔/๔๕-๔๖.

(๑๕๙)

สาธุ สัมพะหุลา ญาตี

มีญาติเยอะๆ เป็นเรื่องดี.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๗๔,๑๗๗/๑๘,๓๑๓.

(๑๖๐)

วิสสาสะปะระมา ญาติ

ความคุ้นเคยกัน นับว่าเป็นญาติอย่างยิ่ง.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๐๔/๕๓.

(๑๖๑)

เนกาสี ละภะเต สุขัง

ผู้กินคนเดียว ไม่มีความสุข.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๗๕/๒๖๒.

(๑๖๒)

ปะริภูโต มุทุ โหติ

ทำอ่อนแอ ก็ถูกเขาดูหมิ่น.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๑๑/๒๖๗.

(๑๖๓)

อะติติกโข จะ เวระวา

แข็งกระด้างนัก ก็มักมีเวร.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๑๑/๒๖๗.

(๑๖๔)

มิตะทุพโภ หิ ปาปะโก

คนประทุษร้ายเพื่อน เป็นคนเลว.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๕๑,๑๙๖/๒๓๒,๓๑๕.

(๑๖๕)

นัตถิ พาเล สะหายะตา

ความเป็นเพื่อน ไม่มีในคนเลว.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๕/๔๖๔/๒๔๗,

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ๑๔/๒๓๗/๒๐๔,

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๖๑,๓๓๐/๒๗,๗๔.

(๑๖๖)

ยาจะโก อัปปิโย โหติ

คนช่างขอ ย่อมไม่เป็นที่รักของคนถูกขอ.

(รัฏฐบาลกุลบุตรภาษิต) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ๑/๓๔๖/๒๖๒.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๕๕/๑๖๙.

(๑๖๗)

ยาจัง อะทะทะมัปปิโย

เมื่อถูกเขาขอ แล้วไม่ให้ก็ไม่เป็นที่รักของเขา.

(รัฏฐบาลกุลบุตรภาษิต) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ๑/๓๔๖/๒๖๒.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๕๕/๑๖๙.

(๑๖๘)

เทสโส จะ โหติ อะติยาจะนายะ

เป็นคนน่าเกลียดชัง เพราะขอจัด.

(ฤาษีภาษิต) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ๑/๓๔๔/๒๖๑.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๙/๗๕.

(๑๖๙)

นะ ตัง ยาเจ ยัสสะ ปิยัง ชิคิงเส

รู้ว่าเขารักชอบสิ่งใด ไม่ควรขอสิ่งนั้นจากเขา.

(ฤาษีภาษิต) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ๑/๓๔๔/๒๖๑.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๙/๗๕.

หมวดเจรจา

(๑๗๐)

ยะถาวาที ตะถาการี

ทำตามที่ตนพูดได้.

(พุทธภาษิต) ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๒๙๖/๑๙๒.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๓๖๐/๔๐๒.

(วังคีสเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๑๒๘๖/๔๒๙.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๐๔/๑๐๙.

(๑๗๑)

หะทะยัสสะ สะทิสี วาจา

วาจาเป็นเช่นเดียวกับใจ.

(พรานล่าเนื้อภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๕๙/๑๐๓.

(๑๗๒)

อะภูตะวาที นิระยัง อุเปติ

คนพูดไม่จริง ตายไปตกนรก.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๐๖/๖๙.

(๑๗๓)

มะนุญญะเมวะ ภาเสยยะ

ควรพูดจาให้น่าฟัง.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๒๘/๗.

(๑๗๔)

วาจัง ปะมุญเจ กุสะลัง นาติเวลัง

ถึงพูดจาดี ก็ไม่ควรจะพูดให้เกินเวลาไป.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๙๘๐/๕๒๓.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๓๐/๖๐.

(สารีบุตรเถรภาษิต) ขุททกนิกาย มหานิทเทส ๒๙/๒๐๘/๔๓๑.

(๑๗๕)

สัจจัง เว อะมะตา วาจา

คำจริงแล เป็นวาจาไม่ตาย.

(วังคีสเถรภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๑๗/๒๒๘,

ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๑๒๓๘/๔๒๔.

หมวดคบหา

(๑๗๖)

สุโข หะเว สัปปุริเสนะ สังคะโม

คบหาสมาคมกับคนดี ก็มีความสุข.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๒๒/๔๒.

(๑๗๗)

ทุกโข พาเลหิ สังคะโม

คบหาสมาคมกับคนชั่ว ก็พาตัวให้ทุกข์.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๘๖/๒๐๖.

(๑๗๘)

นิหียะติ ปุริโส นิหีนะเสวี

คนที่คบคนเลว ย่อมเลวตาม.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ๒๐/๒๖/๑๒๐.

(๑๗๙)

ภัทโท สัปปุริเสหิ สังคะโม

คบหาสมาคมกับคนดี ก็มีแต่ความเจริญ.

(อานนทเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๑๐๑๘/๓๙๘.

(๑๘๐)

อะติจิรัง นิวาเสนะ ปิโย ภะวะติ อัปปิโย

เพราะอยู่ด้วยกันนานเกินไป คนที่รักก็มักเบื่อหน่าย.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๓๗/๒๗๕.

(๑๘๑)

วิสสาสา ภะยะมันเวติ

เพราะความไว้วางใจ ภัยจึงตามมา.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๙๓/๒๓.

(๑๘๒)

นะ หิ สาธุ โกโธ

ความโกรธ ไม่ดีเลย.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๘/๑๔๔.

หมวดทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

(๑๘๓)

กัล์ยาณะการี๑ กัล์ยาณัง๑

ทำดีเป็นประจำ ย่อมได้ดี.

(ฤาษีภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๕๖/๒๗๓.

(พรานภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๔๔/๖๓.

(อาจารย์ทิสาปาโมกข์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๕/๑๒๖.

(๑๘๔)

ปาปะการี จะ ปาปะกัง

ทำชั่วเป็นอาจิณ ย่อมได้ชั่ว.

(ฤาษีภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๕๖/๒๗๓.

(พรานภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๔๔/๖๓.

(อาจารย์ทิสาปาโมกข์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๕/๑๒๖.

---

๑. อ่านว่า กัน-ละ-ยา.......

(๑๘๕)

สุกะรัง สาธุนา สาธุ

คนดี ทำความดีได้ง่าย.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก จุลวรรค ๗/๓๔๓/๑๓๙.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย อุทาน ๒๕/๔๘/๑๗๗.

(๑๘๖)

สาธุ ปาเปนะ ทุกกะรัง

คนชั่ว ทำความดีได้ยาก.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก จุลวรรค ๗/๓๔๓/๑๓๙.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย อุทาน ๒๕/๔๘/๑๗๗.

(๑๘๗)

สุโข ปุญญัสสะ อุจจะโย

การสั่งสมบุญ นำความสุขมาให้.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๑๘/๓๘.

(๑๘๘)

ทุกโข ปาปัสสะ อุจจะโย

การสั่งสมบาป นำความทุกข์มาให้.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๑๗/๓๗.

(๑๘๙)

ปุญญัง โจเรหิ ทูหะรัง

บุญพวกโจรลักไปไม่ได้.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๕๑/๔๑.

(๑๙๐)

อะกะตัง ทุกกะฏัง เสยโย

ความชั่ว ไม่ทำเสียเลย จะดี.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๘๙/๕๗.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๑๔/๗๑.

(๑๙๑)

กะตัญจะ สุกะตัง เสยโย

ส่วนความดี ทำเถิด ดีนักแล.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๘๙/๕๗.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๑๔/๗๑.

หมวดกรรม

(๑๙๒)

กัมมุนา วัตตะตี โลโก

สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๔๖๐/๔๕๒.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๖๖๐/๔๖๑.

(๑๙๓)

กัมมัง สัตเต วิภะชะติ

การกระทำ ย่อมจำแนกสัตว์ให้ต่างกัน.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ๑๔/๒๙๗/๒๖๘.

(๑๙๔)

โจโรปิ กัมมุนา โหติ

จะเป็นโจร ก็เพราะการกระทำ.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๔๖๐/๔๕๒.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๖๕๘/๔๖๑.

(๑๙๕)

สิปปิโก โหติ กัมมุนา

จะเป็นช่างศิลป์ ก็เพราะการกระทำ.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๔๖๐/๔๕๒.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๖๕๗/๔๖๑.

(๑๙๖)

กัมมุนา พราหม่ะโณ[๑] โหติ

จะเป็นผู้ดี ก็เพราะการกระทำ.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๔๖๐/๔๕๒.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๖๕๖/๔๖๐.

(๑๙๗)

กัมมุนา โหติ อะพราหมะโณ

จะเป็นไพร่ ก็เพราะการกระทำ.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๔๖๐/๔๕๒.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๖๕๖/๔๖๐.

---

๑. อ่านว่า พราม-มะ-โณ

หมวดสุข-ทุกข์

(๑๙๘)

อัพ์ยาปัชฌัง๑ สุขัง โลเก

ความไม่เบียดเบียนกันเป็นสุขในโลก.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๕/๕.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย อุทาน ๒๕/๑๑/๑๐๕.

(๑๙๙)

สันตุฏฐีปะระมัง ธะนัง

ความพอใจในของของตนเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๐๔/๕๓.

(๒๐๐)

ทะฬิททิยํ ทุกขัง โลเก

ความยากจน เป็นทุกข์ในโลก.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ๒๒/๔๕/๓๓๙.

---

๑. อ่านว่า อับ-พะ-ยา-ปัด-ชัง.

(๒๐๑)

อิณาทานัง ทุกขัง โลเก

การกู้หนี้ยืมสิน เป็นทุกข์ในโลก.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ๒๒/๔๕/๓๓๘.

(๒๐๒)

ธัมมะปีติ สุขัง เสติ

ผู้มีความอิ่มใจในธรรมย่อมอยู่เป็นสุข.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๗๙/๓๑.

(๒๐๓)

ธัมมะจารี สุขัง เสติ

ผู้ประพฤติธรรมเป็นอาจิณย่อมอยู่เป็นสุข.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๖๘-๙/๔๗.

(๒๐๔)

ทุราวาสา ฆะรา ทุกขา

เรือนที่อยู่ครองกันไม่ดี นำทุกข์มาให้.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๓๐๒/๖๘.

(๒๐๕)

ทุกขัง อะนาโถ วิหะระติ

อยู่อย่างไม่มีที่พึ่ง เป็นทุกข์.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ๒๔/๑๗,๑๘/๑๙,๒๑.

(๒๐๖)

ทุกขัง เสติ ปะราชิโต

ผู้ที่ถูกเขาทำให้พ่ายแพ้ ย่อมอยู่เป็นทุกข์.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๒๕/๑๐๐.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๐๑/๕๒.

หมวดละบาป–สร้างบุญ

(๒๐๗)

ทะทะโต ปุญญัง ปะวัฑฒะติ

เมื่อให้ทาน บุญก็เพิ่มพูนขึ้น.

(พุทธภาษิต) ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๑๙๗/๑๒๐.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย อุทาน ๒๕/๗๕/๒๑๙.

(๒๐๘)

ปาปานิ ปะริวัชชะเย

ควรละเว้นความชั่วทั้งหลายเสีย.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๒๓/๓๘.

(๒๐๙)

นะ ฆาสะเหตุปิ กะเรยยะ ปาปัง

ไม่คารทำความชั่ว เพราะเห็นแก่กิน.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๗๐/๒๐๔.

(๒๑๐)

อะเวเรนะ จะ สัมมันติ

เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๕/๔๖๔/๒๔๖.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ๑๔/๒๓๗/๒๐๓.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๕/๑๖.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๑๕,๑๔/๑๓๙,๑๙๗.

(๒๑๑)

อักโกเธนะ ชิเน โกธัง

พึงเอาชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๒๒๓/๕๖.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๒/๓๘.

(๒๑๒)

สุทธิ อะสุทธิ ปัจจัตตัง

ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๖๕/๔๖.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย มหานิทเทส ๒๙/๘/๒๖.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส ๓๐/๓๓/๙๙.

(๒๑๓)

นาญโญ อัญญัง วิโสธะเย

ไม่มีใคร จะทำใคร ให้บริสุทธิ์ได้.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๖๕/๔๖.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย มหานิทเทส ๒๙/๘/๒๖.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส ๓๐/๓๓/๙๙.

หมวดอำนาจของกิเลส

(๒๑๔)

อิจฉา โลกัส์มิ๑ ทุชชะหา

ความอยาก ละได้ยาก ในโลก

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗๙/๕๐.

(๒๑๕)

อะนัตถะชะนะโน โกโธ

ความโกรธ ก่อแต่ความพินาศให้.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๖๔/๘๐

(๒๑๖)

โกโธ จิตตัปปะโกปะโน

ความโกรธ ทำให้จิตกำเริบ.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๖๔/๘๐.

---

๑. อ่านว่า โล-กัด-สะ-มิ

(๒๑๗)

โกธะโน ทุพพัณโณ โหติ

คนขี้โกรธ ย่อมดูหม่นหมองผิวพรรณไม่ผ่องใส.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๖๔/๘๐.

(๒๑๘)

หันติ กุทโธ สะมาตะรัง

คนที่โกรธแล้ว ฆ่าแม่ของตนก็ได้.

(พุทธภาษิต) อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๖๔/๘๑.

หมวดมรณานุสสติ

(๒๑๙)

ทะหะราปิ จะ เย วุฑฒา เย พาลา เย จะ ปัณฑิตา
อัฑฒา เจวะ ทะลิททา จะ สัพเพ มัจจุปะรายะนา

ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนโง่ ทั้งคนฉลาด ทั้งคนมี
ทั้งคนจน ทั้งหมด มุ่งหน้าไปสู่ความตาย.

(พุทธภาษิต) ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๑๘๕/๑๐๗.
(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๘๗/๒๔๘.

(๒๒๐)

อัปปัญหิทัง ชีวิตะมาหุ ธีรา

นักปราชญ์บอกว่าชีวิตนี้น้อยนัก.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๐๗/๒๘๕.
(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๗๘๒/๔๘๗.
(รัฏฐบาลเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๗๘๒/๓๗๖.

(๒๒๑)

นะ หิ โน สังคะรันเตนะ มหาเสเนนะ มัจจุนา

เราทั้งหลาย ไม่อาจผัดผ่อนกับความตาย
ซึ่งมีกองทัพใหญ่ได้.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกายอุปริปัณณาสก์๑๔/๒๗๒,๒๗๕-๖/๒๔๑,๒๔๓,๒๔๕.

(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๒๑/๑๓๗.

(๒๒๒)

โก ชัญญา มะระณัง สุเว

ใครเล่า จะรู้ว่า พรุ่งนี้ จะตาย.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกายอุปริปัณณาสก์๑๔/๒๗๒,๒๗๕-๖/๒๔๑,๒๔๓,๒๔๕.

(เตมีย์โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๒๑/๑๓๗.

(๒๒๓)

นะ มิยยะมานัสสะ ภะวันติ ตาณา

เมื่อจะตาย ก็หาใครช่วยป้องกันไม่ได้.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๐๗/๒๘๕.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๗๘๐/๓๗๕.

(๒๒๔)

นะ มิยยะมานัง ธะนะมันเวติ กิญจิ

ทรัพย์สินสักนิด ก็ไม่ติดตามคนที่ตายไป.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๐๗/๒๘๕.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๗๘๑/๓๗๖.

(๒๒๕)

นะ จาปิ วิตเตนะ ชะรัง วิหันติ

จะใช้ทรัพย์กำจัดความแก่ชรา ก็ไม่ได้แน่.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๐๗/๒๘๕.

(รัฏฐบาลเถรภาษิต) ขุททกนิกาย เถรคาถา ๒๖/๗๘๒/๓๗๖.

หมวดการปกครอง

(๒๒๖)

วะโส อิสสะริยัง โลเก

อำนาจเป็นใหญ่ ในโลก.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗๗/๕๐.

(๒๒๗)

ราชา รัฏฐัสสะ ปัญญาณัง

ราชา เป็นสง่าแห่งแคว้น.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗๒/๔๗.

(๒๒๘)

ราชา มุขัง มะนุสสานัง

ราชา เป็นประมุขของประชาชน.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๕/๓๐๐/๘๕.

(พุทธภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๔๐๐/๓๘๖.

(พุทธภาษิต) ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๕๗๔/๔๔๙.

(๒๒๙)

ขัตติโย เสฏโฐ ชะเนตัส์มิง๑

กษัตริย์ เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่ชน.

(พุทธ-สนังกุมารพรหมภาษิต) ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ๙/๒๗๗/๙๘.

(พุทธ-สนังกุมารพรหมภาษิต) ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ๑๑/๑๔๐/๘๔.

(สนังกุมารพรหมภาษิต) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ๑๓/๓๐/๒๒.

(สนังกุมารพรหมภาษิต) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๘๒/๑๘๔.

(พุทธภาษิต) สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ๑๖/๒๔๕/๒๖๙.

(พุทธ-สนังกุมารพรหมภาษิต) อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต ๒๔/๑๐/๒๗๓.

(๒๓๐)

สาธุ ธัมมะรุจิ ราชา

ราชาชอบธรรมะ จึงจะดี.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๐๑/๑๗.

(๒๓๑)

พาโล อะปะริณายะโก

คนพาล เป็นผู้นำไม่ได้.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๖๓/๖๗.

---

๑. อ่านว่า ชะ-เน-ตัด-สะ-หมิง.

(๒๓๒)

นิสัมมะ ขัตติโย กะยิรา

เป็นกษัตริย์ พึงใคร่ครวญแล้ว จึงทำ.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๒๘,๕,๑๔๕/๑๑๒,๑๒๕,๒๓๓.

(๒๓๓)

รัฏฐะปาโล อะโกธะโน

เป็นรัฐบาล ต้องไม่ฉุนเฉียวขี้โกรธ.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๑๘๒/๒๕.

(๒๓๔)

ยะโส ลัทธา นะ มัชเชยยะ

ได้ยศแล้ว อย่ามัวเมาลุ่มหลง.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๐๑/๑๐๙.

(๒๓๕)

นะ สา สะภา ยัตถะ นะ สันติ สันโต

ที่ประชุมใด ไม่มีสัตบุรุษ ที่ประชุมนั้น ไม่ชื่อว่าสภา.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๘/๔๙๒/๑๒๕.

(๒๓๖)

นิสัมมะ ทัณฑัง ปะณะเยยยะ อิสสะโร

คนที่เป็นใหญ่ จะต้องใคร่ครวญให้ดีก่อน จึงค่อยลงโทษ.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๒๓๑/๓๕๖.

(๒๓๗)

ธีโร จะ พะละวา สาธุ ยูถัสสะ ปะริหาระโก

ผู้บริหารหมู่คณะ เป็นปราชญ์

และมีกำลังเข้มแข็งจึงเป็นผลดี.

(วานรโพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๖๕/๑๗๐.

(๒๓๘)

นิคคัณเห นิคคะหาระหัง ปัคคัณเห ปัคคะหาระหัง

พึงข่มคนที่ควรข่ม พึงยกย่องคนที่ควรยกย่อง.

(โพธิสัตว์ภาษิต) ขุททกนิกาย ชาดก ๒๗/๑๙/๔๒๘.

(๒๓๙)

ราชูนัง อนุวัตติตุง

สมควรคล้อยตามบ้านเมือง.

(พุทธภาษิต) วินัยปิฎก มหาวรรค ๔/๑๘๖/๒๐๕.

โอวาทปาติโมกข์

สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง กุสะลัสสูปะสัมปะทา
สะจิตตะปะริโยทะปะนัง เอตัง พุทธานะ สาสะนัง.

การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๑ การบำเพ็ญแต่ความดี ๑
การทำจิตของตนให้ผ่องใส ๑ นี้เป็นคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

(พุทธภาษิต) ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๙๐/๔๓,
ขุททกนิกาย ธัมมบท ๒๕/๑๘๓/๔๙

นี้เป็นหลักคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา
เป็นพระพุทธพจน์ ๑ คาถา ในจำนวน ๓ คาถากึ่ง
ที่พระพุทธเจ้า ตรัสแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์
ผู้ไปประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ วัดเวฬุวัน
ในวันเพ็ญเดือน ๓ ที่รู้จักกันว่า วันมาฆบูชา.

แนะนำผู้เรียบเรียง

ชื่อ-นามสกุล	**รังษี สุทนต์**
เกิด	ที่อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ปี พ.ศ. ๒๕๐๐
อุปสมบท	ที่วัดโบสถ์ อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ปี พ.ศ. ๒๕๒๐
การศึกษา	จบประโยค ป.ธ. ๙ ปี พ.ศ. ๒๕๓๒
ลาสิกขา	ปี พ.ศ. ๒๕๓๓
ผลงานในอดีต	ทำงานที่โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง ๑ ปี เรียบเรียงหนังสือประกอบการเรียนนักธรรม ชั้นตรี ๒ เล่ม คือ วิชาวินัย และวิชาธรรมวิภาค แล้วลาออก
ปัจจุบัน	ทำงานตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถา และสอบทานคัมภีร์ฎีกาอักษรไทยกับอักษรพม่า ก่อนจัดพิมพ์เป็นฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ **เป็นที่ปรึกษาสำนักพิมพ์สุขภาพใจ.**

ยะถาปิ นามะ ชัจจันโธ นะโร อะปะริณายะโก
เอกะทา ยาติ มัคเคนะ อุมมัคเคนาปิ เอกะทา
สังสาเร สังสะรัง พาโล ตะถา อะปะริณายะโก
กะโรติ เอกะทา ปุญญัง อะปุญญัมปิ เอกะทา

คนตาบอดแต่กำเนิด ไม่ควรให้เป็นผู้นำทาง เพราะบางคราว ก็นำไปถูกทาง บางคราวก็นำไปผิดทาง ฉันใด, คนพาล คือคนที่คิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว เวียนว่ายตายเกิดอยู่ ก็ไม่ควรให้เป็นผู้นำ ฉันนั้น เพราะบางคราว ก็ทำความดี บางคราว ก็ทำความชั่ว.

วิสุทธิมรรค ๓/๑๔๖.

อภิธัมมปิฎกอรรถกถา ๒/๑๖๒

แบบปก สุภัค ลายแพง

สุภาษิตจากพระไตรปิฎก ฉบับประชาชน รังษี สุทนต์ ๙